

УДК 340(477)(031)
ББК 67(4УКР)я2
В27

Редакційна колегія 1-го тому:

**В. Д. Гончаренко (голова редколегії),
О. В. Зайчук, В. М. Єрмолаєв, В. В. Лемак,
В. О. Рум'янцев, І. Б. Усенко, О. Н. Ярмиш**

В27 Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. — Х. : Право, 2016.

ISBN 978-966-937-048-8

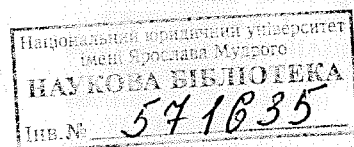
Т. 1 : Історія держави і права України / редкол.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — 848 с. : іл.

ISBN 978-966-937-049-5

Видання є систематизованим зводом знань про суспільний, державний лад, джерела й основні інститути права, які характеризують багатовікову історію українського державотворення.

Розраховане на науковців, викладачів, студентів вищих навчальних закладів, а також усіх тих, хто цікавиться історією держави і права України.

**УДК 340(477)(031)
ББК 67(4УКР)я2**

ISBN 978-966-937-049-5 (т. 1)
ISBN 978-966-937-048-8

- © Національна академія правових наук України, 2016
- © Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2016
- © Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016
- © Видавництво «Право», 2016

ПЕРЕДМОВА

Перший том «Великої української юридичної енциклопедії» містить матеріали, що стосуються найбільш важливих подій, досвіду та традицій багатовікового українського державотворення. Продовження цих традицій неможливе без глибокого, об'єктивного й достовірного висвітлення та усвідомлення історії держави і права України, опрацювання і запозичення цих досягнень в умовах сьогодення, з'ясування причин невдач.

На основі останніх здобутків юридичної та історико-правової науки в першому томі подані статті, що стосуються загальних закономірностей виникнення й розвитку типів і форм української державності, її територіального устрою, політичного режиму, організації та діяльності державних інституцій, зокрема вищих представницьких органів, вищих та місцевих органів влади і управління, органів місцевого самоврядування.

Значна увага в першому томі приділена проблемі формування українського права, основним його джерелам, найважливішим пам'яткам права, різним галузям і інститутам матеріального і процесуального права, становленню й розвитку системи законодавства в Україні, етапам, формам і наслідкам робіт із систематизації права.

Виходячи з того, що впродовж багатовікової історії українські землі входили до складу різних держав, державні інституції і право яких суттєво впливали на здійснення державної влади та правовий уклад на українських землях, у першому томі міститься чимало статей стосовно державних установ і правових інститутів Великого князівства Литовського, Королівства Польського, Речі Посполитої, Російської імперії та Австро-Угорської монархії, які діяли на етнічних українських землях.

Підкреслюється безперервність розвитку української державності та її правової системи, відкидається твердження про бездержавність низки її періодів. Автори виходять із того, що такі етапи становлення є спільною спадщиною українського народу та його сусідів. Незважаючи на багаторічне перебування нашої держави у складі іноземних держав, Україна має власну історію державотворення і правотворення. Цей досвід безперервно формувався протягом багатьох століть і, розвиваючись, не втрачав зв'язків зі своїми витокami і першоджерелами.

Велика увага в контексті історії українського державотворення приділена персоналіям – видатним борцям за волю України. У першому томі Енциклопедії міститься ціла галерея портретів видатних державних, політичних та громадських діячів, борців за Українську державу та її збереження на різних етапах її історичного розвитку.

У першому томі цього видання розміщені також відомості про видатних українських вчених-юристів, якими зроблено значний внесок у розвиток науки історії держави і права України, дослідження ключових та проблемних питань українського державотворення.

Редколегія

Лит.: Добров О. С. Правоутворення без законодавця, ч. 1: Звичаєве право. В кн.: Праці Комісії для вивчення звичаєвого права України, вип. 2. К., 1926; Малиновський О. О. Революційне радянське звичаєве право. К., 1928; Зивс С. Л. Источники права. М., 1981; Онищенко Н. Н. Становление и развитие источников советского права на Украине. К., 1988; Яковлів А. І. Звичаєве право. В кн.: Українська культура. Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. К., 1993; Гримич М. В. Інститут власності у звичаєво-правовій культурі українців в ХІХ – поч. ХХ ст. К., 2004; Правовий звичай як джерело українського права ІХ–ХІХ ст. / за ред. І. Б. Усенка. К., 2006.

І. Б. Усенко.

ЗВІД – багатозначний давньорус. термін, під яким розуміли показання свідків, процедуру пошуку зниклої речі, суд. З. – один із найдавніших ін-тів звичаєвого права, друга стадія досуд. процесу в Київ. Русі. З. – судово-слідча процедура з виявлення учасників угоди щодо краденої речі або залежної людини, для встановлення поч. правопорушника-викрадача та притягнення його до відповідальності.

Спочатку процедура З. була не тільки підготовкою до суд. процесу, а й самим процесом, що закінчувався вироком та ексекцією. Згодом З. став засобом повернення втраченого (вкраденого, загубленого) майна: невільників, коней, худоби та виявлення злочинця. З. був процедурою розшукування особи, яка незаконно привласнила чужу річ (кінцевого татя), і повернення речі її власникові та сплати штрафу. Правила З. регулювалися статтями 35–39 Поширеної ред. «Руської Правди». З. відбувався у тому разі, коли річ знаходилася до

«закличу», тобто коли її відшукували до того, як минули три дні після «закличу», або коли вона була знайдена в чужому місті чи миру, а особа, у якої була виявлена річ, заперечувала недобросовісність її придбання.

Порядок З. був таким. Позивач, який знайшов свою річ і не міг одразу її повернути собі, звертався до того, хто нею володів, з вимогою «пойди на свод кде есть взял» (ст. 35 Поширеної ред. «Руської Правди»). Якщо власник не був кінцевим татем, він разом із позивачем йшов до тієї особи, у якої придбав річ; тоді уже ця особа ставала відповідачем. Новий відповідач повинен був вказати на того, у кого він придбав украдену річ, і так З. продовжувався доти, доки не відшукували людину, що не могла пояснити, яким чином украдена річ потрапила до неї. Така людина визнавалася злодієм з усіма наслідками, що випливали з цього.

У випадках, коли злодія треба було шукати за межами міста, або при розшуку втраченого челядина (хлопа) власник вів З. до третьої особи, яка зобов'язана була сплатити власникові вартість речі або передати челядина, а сама отримувала право продовжувати З. Якщо в результаті З. виходили до кордонів д-ви або він закінчувався тим, що власник речі не міг назвати особу, у якої придбав вкрадену річ, добросовісний покупець міг відвести від себе обвинувачення у крадіжці шляхом виставлення двох свідків покупки або митника (князівського агента, який збирав торг мито), у присутності якого здійснювалася покупка. Отримані в ході проведення З. результати ставали підставою для ухвалення суд. рішення.

Лит.: Юшков С. В. Общественно-политический строй и право Киевского государства. М., 1949; Российское законодательство Х–ХХ веков, т. 1. Законодательство Древней Руси. М., 1984; Библиотека литературы Древней Руси, т. 4. СПб., 1997; Історія держави і права України, т. 1. К., 2003.

Ю. М. Походзіло.

ЗВІД ЗАКОНІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ – систематизоване збір. законод. актів Рос. імперії, чинних на момент його вид. і розміщених у тематичному порядку. З. з. Р. і. був результатом здійсненої у 1826–30 спец. комісією під кер-вом М. Сперанського систематизації рос. зак-ва. Звід був вид. 1832 у 15-ти т. На тер. укр. губерній, що входили до складу Рос. імперії, у 1835 набували чинності вміщені у З. з. Р. і. законод. акти, які стосувалися регулювання держ. і адм. відносин. У 1842 дія З. з. Р. і. вже була поширена на тер. Лівобереж. і Правобереж. України в частині цив. і крим. права. У 1842 почало здійснюватися 2-ге вид. З. з. Р. і. При цьому до 10-го т., який містив норми цив. права, були включені норми, що поширювали свою дію тільки на Черніг. і Полтавську губ. і регулювали переважно шлюбно-сімейні й спадкові відносини.

Розвиток бурж. відносин обумовлював необхідність внесення істотних змін до чинного зак-ва Рос. імперії. Нове зак-во вносилося і в З. з. Р. і., яке вважалося найважливішим джерелом права, у т. ч. і в укр. губерніях. У 1857 побачило світ 3-тє вид. З. з. Р. і. У подальшому повне вид. З. з. Р. і. вже не виходило. У 1876 було здійснено спробу розпочати нове вид. З. з. Р. і., однак завершити це не вдалося. У 1885–97 велика частина томів

З. з. Р. і. вид. 1876 і деякі з томів вид. 1857 були замінені новими. При цьому до змісту З. з. Р. і. вперше вводилися статuti наук. установ та навч. закладів М-ва народної освіти, а із Суд. статутів 1864 і колиш. 2-ї частини 10-го т. у 1885 був утворений новий, 16-й т. З. з. Р. і.

На поч. 1900 З. з. Р. і. складався з 16-ти т., що поділялися на частини, до складу яких входили 86 прив. зводів або окр. законод. актів, що називалися «установами», «статутами», «положеннями», «правилами» тощо. Загалом З. з. Р. і. містив такі законод. акти:

Т. 1, ч. 1 – звід осн. держ. законів; ч. 2 – звід установ держ. (Держ. Ради, РМ і К-ту міністрів), к-ту Сибірської залізниці, Сенату, м-в, канцелярії її Імп. Величності з прийняття прохань, що надсилали на Височайше ім'я, к-ту про службу чинів цив. відомства і про нагороди, ордени та ін. відзнаки.

Т. 2, ч. 1 – звід губ. установ: 1) заг. установа губ.; 2) положення про губ. та повітові земс. установи; 3) міські положення; 4) установа управління губерній Царства Польсь.; 5) установа управління Кавказ. краю; 6) тимчасове положення про управління Закаспійською обл.; 7) положення про управління Туркестанського краю; 8) положення про управління областей Акмолинської, Семипалатинської, Семиріччинської, Уральської та Тургайської; 9) установа Сибірська; 10) положення про іногородців; ч. 2 – установа цив. управління козаків.

Т. 3 – звід статутів про службу цив.: 1) статут про службу за визначенням уряду; 2) статут про пенсії та одночасні допомоги; 3) положення про особливі переваги цив. служби у віддалених міс-